

El ball al segle XIX

El ball, en les seves diverses formes i músiques, ha acompanyat els principals moments de la vida col·lectiva. Sigui per motivacions religioses, ritus màgics, acompanyant representacions teatrals o simplement per festejar les celebracions de la comunitat (triumfs guerrers, matrimonis, naixements, enterraments, etc.), les danses i els balls han estat presents al llarg de la història en tots els pobles cultes.

A la Bisbal en tenim força exemples en l'edat moderna i contemporània. Al llibret del programa del XXV Aplec de la Sardana de l'any 1987 n'explicàvem els més característics del segle XVIII (vegeu el meu article "Músics, cobles i balls populars a la Bisbal setcentista"). Ben entrat el vuit-cents persisteixen encara moltes de les danses del segle anterior. Així, al carrer, les esbogerrades corrandes o el seriós contrapàs o la sardana (reformada en aquest segle pel figuerenc Pep Ventura). En canvi, als salons, les pavanès, els minuets, el ball pla, les contradanses, les farandoles, amb el temps, s'aniran barrejant amb els diversos balls que s'importaren d'altres països i que es posaren de moda de mica en mica: les *mazurques*, les polques i sobretot el vals que és el ball per excel·lència d'aquest període i ho serà fins al primer terç del segle XX. El vals, dansa popular i de saló, escrit en compàs de tres per quatre, té un baix que li dona el ritme característic (per tal que amb el seu balanceig la parella enllaçada doni voltes tot lliscant els peus) i s'enriqueix amb acurades i suggerents melodies d'un marcat lirisme com pertoca al romanticisme. Els balls exclusivament de parella s'alternen amb els "balls de quadre", de reminiscències antigues, en els quals els participants executen els moviments dansats fent figures, trenant passos sovintejant les reverències i prenent posicions, a la sala, gairebé geomètriques.

Tenim constància del ball del minuet per una cançó que, per tradició oral, ha arribat fins als nostres dies. Es tracta d'uns versets musicats que les xafarderies de l'alta societat bisbalenca del primer terç del segle van dedicar a dos personatges del seu estament que suposadament mantenien relacions adúlteres, Francesc Ponach, notari, i Emmanuela de Galtero:

"Qui li besarà la mà,
 a la Galtero, a la Galtero?
 Qui li besarà la mà?
 El senyor notari Ponach".
 "Qui ballarà el minuet?
 La Galtero, la Galtero.
 Qui ballarà el minuet?
 La Galtero amb en Ponach".
 "Qui dansarà més a prop
 de la Galtero, de la Galtero?
 Qui dansarà més a prop?
 Valga'ns Déu, el senyor Ponach".

Als saraus senyorívols, els miraments i el cerimonial rigorós es diferenciaven de l'arrauxament i la xerinola dels balls de carrer, en els quals, a vegades, hi havia baralles i aldarulls que s'acabaven en seriosos enrenous. Un dels elements propis del cerimonial aristocràtic era quan els homes, prèviament a l'inici del ball, passaven a convidar a ballar les dones i noies de la sala, les quals escrivien el nom del ballador i la

Ball de parelles en un saló aristocràtic, segons un gravat del segon terç del s. XIX ("Costumari Català", de Joan Amades). Segurament les parelles ballen un vals, la dansa més de moda i que s'adeïa millor amb els gustos del romanticisme.

dansa corresponent en un carnet de ball que portaven dins d'un estoig penjat del braç.

A la Bisbal els balls populars es feien, des de sempre, a la plaça Major. La noblesa i l'alta burgesia organitzaven saraus als seus casals, però també en llocs on es pogués aplegar més gent i un major nombre de músics. Vegem-ne algun exemple:

Al febrer de l'any 1814, a finals ja del govern de Napoleó I sobre Catalunya, el comandant militar comunica al batlle de la Bisbal que els balls dels tres dies de Carnestoltes s'hauran de fer de les tres de la tarda fins a entrada de fosc. Es reparteixen els llocs d'aquests balls públics de tarda: a la plaça Nova el diumenge i el dilluns, i a la plaça Major el dimarts. Els balls de nit es faran a la sala dels baixos de l'Hospital de les set del vespre a dos quarts de tres de la matinada. Per a les famílies benestants abonades al teatre i per als oficials de la guarnició hom organitza balls de nit a la Sala Capitular de la Casa de la Vila. Al cap de quatre dies d'aquesta ordre s'allotja a la Bisbal el mariscal francès Suchet, cap de l'exèrcit imperial d'Aragó i Catalunya. Potser tant ell com el seu seguici de caps i oficials també van assistir a algun d'aquests saraus.

De les cartes d'amor entre una damisella bisbalenca, Elvira de Maranges, i el seu promès, Martí de Riquer, comte de Casa Dávalos, futur marquès de Benavent, traiem petites notícies de les diversions de la classe alta de l'any 1845. Elvira escriu al seu xicot: "... Estamos abonados al teatro, que hay compañía de Gerona. (...) El domingo estuvimos en casa Vancells y baylé por primera vez".

Aquest seria un exemple clar dels balls a les cases particulars els diumenges. Però quan era festa grossa, l'aristocràcia es reunia en locals més grans. A allò que s'entén per "festa grossa" (Nadal, Pasqua, Cinquagesma, la Festa Major, Corpus, etc.), cal afegir-hi les dels esdeveniments polítics, com el jurament de les diverses Constitucions, al llarg del segle, el triomf de l'alçament contra Espartero, la majoria d'edat d'Isabel II, els matrimonis i embarassos reials, els naixements de prínceps, els canvis de govern... Tanmateix, en moments d'incertesa política o quan s'apropaven guerres i revoltes, les autoritats superiors prohibeixen la celebració de balls i altres esbarjos públics per por que la gentada que hi concorre no afavoreixi l'esclat d'algun avalot.

Als papers de l'arxiu de la casa Salomó (avui a l'Arxiu Històric Comarcal), hi trobem la notícia d'una d'aquestes celebracions polítiques a través de la invitació a Antoni de Salomó i a les senyores de la casa per a un ball als baixos de l'Hospital que havia de festejar el naixement de la segona filla de Ferran VII, Maria Lluïsa Ferranda de Borbó, l'any 1832.

"El Jefe y oficialidad del 1er. Batallón del regimiento de Infanteria de la Princesa N° 1 suplican a V. se sirva honrarlos con su asistencia a el baile que ha de verificarse en la Casa Aula de Gramatica sita detras de la Piedad el biernes treinta de los corrientes en celebridad del feliz natal de nuestra augusta Infanta Dª Luisa Fernanda.

Se dara principio a les 6".

Ball popular de grup en una plaça, segons un gravat del segon terç del s. XIX ("Costumari Català", de Joan Amades). El dibuix mostra la il·luminació d'aquest lloc amb fanals d'oli com els que hi havia als carrers de la Bisbal.

Les circumstàncies favorables o adverses marquen sovint les celebracions de les festes majors. La importància del grup d'afrancesats locals dona caràcter a la del 1812. La *Gazette de Gironne* assenyala que el 15 d'agost, festa de sant Napoleó, patronímic de l'emperador Napoleó I Bonaparte, sobirà de Catalunya en aquells temps, se'n va celebrar una amb solemnitat i dignament a diverses poblacions, d'entre les quals la Bisbal. Hi va haver Tedeum, focs artificials, lluminàries i balls: "*Part tout, les généraux et officiers supérieurs ont réuni les autorités civiles et militaires. La journée s'est passé dans la joie la plus vive; l'ivresse des Français s'est communiquée aux Catalans*".

Una situació malaurada es va produir en ple Trienni Liberal (1820-23). El primer dia de la Festa de l'any 1822 una nombrosa partida de reialistes d'en Misses s'enfrontaren als liberals locals de la Milícia Nacional i aconseguiren entrar a la Bisbal on feren alguns morts. Naturalment, la celebració de la Mare de Déu d'Agost d'aquell any va quedar suspesa per aquesta jornada luctuosa.

L'any 1847 hi ha conflictes entre els membres de la Comissió de Festes. L'Ajuntament ha de posar pau "*para zanjar las bacias reclamaciones que hay entre los comisionados*". Es distribueixen així les tasques dels músics i els actes que han de córrer a càrrec de l'Ajuntament i els de la Comissió. Els balls de nit els organitzarà, a compte seu, la comissió, i el batlle i els regidors es comprometen amb la resta d'actes: els dies 15 i 16 d'agost la "sociedad" o cobla d'Eustaqui Massanet, de la Bisbal, tocarà

a Missa major i en el seguici que es formarà de la corporació municipal i les autoritats convidades, des de la Casa de la Vila fins a l'església. A la processó del primer dia a la tarda tocaran uns músics de Girona. Els restants músics de la Vila amenitzaran el ball públic a la Plaça. El dia 17 es preveu que el ball popular de tarda a la plaça sigui encomanat a la cobla d'Estanislau Pujol, músic bisbalenc; una cobla formada només per 5 instrumentistes. Cal remarcar, doncs, que en aquest any encara existien cobles de quatre o cinc músics semblants a les que actuaven en els segles anteriors, almenys des de l'edat mitjana.

El còlera de l'any 1885 malbaratà la Festa Major. L'epidèmia afectà algunes poblacions de la comarca com Verges, Torroella de Montgrí, l'Estartit, etc. Per por al contagi s'establiren mesures de sanitat molt rigoroses. L'Ajuntament acorda que els balls no es facin en locals tancats, sinó al carrer, perquè *"el calor sofocante que forzosamente en ellas reinaria i la agitacion inherentes a esta clase de espectaculos podrian ser perjudiciales para la salud publica"*. Es van suspendre, però, tots els actes restants. Als balls, hi va assistir tan poca gent que va ser com si no s'haguessin convocat.

N'hi ha molts més, d'exemples dels balls al segle XIX. Els que he esmentat, però, són prou significatius d'aquests temps i remarquen la importància d'un element lúdic cabdal en la vida dels bisbalencs del segle passat.

I ho és tant, d'important, que és la primera vegada en la història que la societat de la Bisbal es preocupa de tenir casinos i sales destinades exclusivament a aquestes activitats.

Jordi Frigola i Arpa

La plaça Major, anomenada al segle XIX amb noms diversos: plaça Coberta, o d'Isabel II, o de la Constitució, etc., era, encara ben entrat aquest segle, el lloc preferit per als balls populars.

A l'article sobre els balls del segle XIX s'han deixat aquest paràgraf que reproduïxo per si algun dia es torna a publicar algun tema semblant

Els balls de parella varen ser una innovació respecte els segles anteriors, durant els quals la religiositat que dominava l'època no tolerava que els balladors - home i dona - s'enllacessin abraçats. El concepte de llibertat (política, econòmica, religiosa, etc.) que anà introduint el liberalisme va permetre que aquesta forma de ball, abans molt blasmada pels moralistes (recordem les crítiques que va tenir aquella mena de mazurca, anomenada "la varsoviennne" a finals del segle XVIII), fos admesa i esdevingués normal als costats de les danses de grup.